

770610401991

АБДРАИМОВА КҮЛЗИНА МАМЫТБЕКОВНА,
А.С.Пушкин атындағы мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі.
Шымкент қаласы

ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ЖОБАЛАУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Оқу бақылауы (оқу эксперименті сияқты) оқушыларға жаратылыстану ғылымын меңгерудің практикалық әдістеріне жатады, олар білім дереккөздері бойынша оқыту әдістерін жіктеуге сәйкес, сондай-ақ осыған байланысты мұғалімнің оқу іс-әрекеті мен оқушылардың оқу-танымдық әрекетінің ерекшеліктеріне сәйкес оларды қолдану кезінде практикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған практикалық іс-әрекет түрлеріне араласуымен сипатталады, сонымен қатар белсенді ақыл-ой әрекетімен үйлескенде жаңа білімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Кез келген практикалық тапсырманы орындау кезінде мұғалім оқушылардың алдына міндеттер қойып, оны орындау жолдарын түсіндіреді. Бұл кезде тапсырманың дайын білімді меңгеруді көздемейтін проблемалық міндет ретінде тұжырымдалуы маңызды. Оны шешу барысында оқушылар бұрын меңгерген білімін пайдаланып, практикалық және ойлау дағдыларын іске қосуы керек. Практикалық іс-әрекет процесінде білімді меңгеру оқу-тәрбие процесін жандандырады, оқушылардың дербестігі мен шығармашылығын дамытады. Мектептердің тәжірибесі көрсеткендей, оқушылардың белсенді практикалық және ойлау белсенділігі процесінде алған білімі жеңіл және саналы түрде игерілуімен қатар анағұрлым берік болады. Оқу бақылауы – бастауыш сынып оқушыларының табиғат құбылыстарын немесе процестерін (материалдық әлемді) қабылдауы бойынша мұғалімнің мақсатты немесе біршама ұзақ мерзімді оқу зерттеуі, оқу бақылауы барысында оқушылар табиғаттағы заттардың көзбен көруге болатын сыртқы белгілерінің өзгерістерін, сондай-ақ табиғи құбылыстарда, процестерде немесе жағдайларда болатын өзгерістерді анықтайды, байқалған өзгерістердің қарапайым себептері мен шарттарын, сондай-ақ қарапайым заңдылықтарын анықтайды және соған сүйене отырып қорытынды жасайды.

Оқу бақылауын бір жағынан оқытудың көрнекілік әдісінен, екінші жағынан оқу тәжірибесінен ажырата білу керек. Егер оқытудың көрнекілік әдісі барысында оқушылар мұғалімнің көрнекі құралдарын мүмкіндігінше мұқият қарастыруы, естуі, сезінуі, иіс сезуі керек болса, оқу бақылауы барысында олар мұғалім нақты ұсынған табиғи заттарда, яғни табиғи құбылыстарда немесе процестерде болатын өзгерістерді көруі, естуі, сезінуі, иіс сезуі керек немесе мұғалім ұсынған құбылыстарды, процестерді, жағдайларды, табиғат объектілерін өз бетінше дербес анықтап, зерделей алады.

Бастауыш сынып оқушыларына бақылау әдістерін үйрету керек. Ең алдымен, оларға табиғатта (материалдық әлемде) болып жатқан сапалық және сандық өзгерістерді байқауды үйрету, белгілі бір өзгерісті тудыратын немесе оған ықпал ететін қарапайым себептер мен жағдайларды, осы өзгерістердегі қарапайым заңдылықтарды анықтап, соған сүйене отырып қорытынды жасату қажет. Бұл жұмысты біртіндеп, келесі кезеңдерді мыналарды бөле отырып жүргізу керек:

- 1) сабақта мұғалімнің тікелей басшылығымен қысқа мерзімді бақылау, мысалы, сабақта қар жауған кезде экскурсияларға шығу;
- 2) сабақта мұғалімнің тікелей басшылығымен де, сабақтан тыс уақытта мұғалімнің жанама басшылығымен де қысқа мерзімді жүйелі бақылаулар, мысалы, табиғаттағы маусымдық өзгерістер;
- 3) мұғалімнің тапсырмалары бойынша ұзақ мерзімді жүйелі бақылаулар, мысалы, тұқымның өнуі және өсімдіктің дамуы.

Оқу бақылауларын мұғалім 2 кезеңде ұйымдастырады:

- 1) мұғалімнің оқу бақылауын жүргізуге дайындығы;
- 2) оқушылардың оқу бақылауына басшылық жасау.

Мұғалімнің оқу бақылауын жүргізуге дайындық барысы:

- 1) оқу бақылауының мақсаттары туралы ойлану;
- 2) әдістемелік және қажет болған жағдайда арнайы (ботаникалық, зоологиялық, географиялық және т. б.) әдебиеттерді зерделеу;
- 3) бақылау үшін объектілерді, қажет болған жағдайда тікелей табиғатта, бақылаушылардың орналасқан жерін таңдау;
- 4) оқушылардың оқу бақылауының жүргізілу барысын оларды өткізуді ұйымдастыру нысанын ескере отырып ойластыру және жазу, оның ішінде:

- оқушыларды қауіпсіздік техникасы ережелерін сақтауға дайындау, зерделеу немесе өзектендіру;
 - байқау мақсаттарын нақты қою және олардың оқушыларының хабардар болуы;
 - тапсырмаларды әзірлеу және оларды оқушылардың арасында бөлу;
 - бақылау нәтижелерін жазу әдістері, мысалы, дәптерге жазу түрінде;
 - оқушылардың бақылау нәтижелерін өңдеу әдістері және олардан мүмкін болатын алдын ала тұжырымдар, қажет болған жағдайда қарапайым себептерді, салдарларды, байланыстарды анықтау мүмкіндігі;
- 5) қажет болса, бақылауға арналған жабдықтарды дайындау;

6) анықталған кемшіліктерді жоя отырып, оқушылардың қатысуынсыз хронометражды жоспарлы бақылау жүргізу;

7) оқу бақылауының нәтижелерін оқыту барысында және практикалық қызметте пайдалану жолдарын ойластыру.

Оқу эксперименті (оқу бақылауы сияқты) оқушыларға жаратылыстану ғылымын оқытудың практикалық әдістеріне жатады.

Оқу эксперименті – мұғалім ұйымдастырған, табиғаттың (материалдық әлемнің) объектілерін, құбылыстарын, процестерін немесе жағдайларын сынауға бағытталған біршама ұзақ мерзімді мақсатты зерттеу, эксперимент барысында оқушылар (немесе мұғалім) арнайы қолдан жасалған жағдайда оларға белсенді әсер етеді және табиғи заттардың, құбылыстардың, процестердің немесе жағдайлардың жасырын, бұған дейін байқалмаған белгілерін (қасиеттерін), сондай-ақ белгілі бір факторлардың әсерінен болуы мүмкін өзгерістерді анықтайды.

Оқу экспериментінің жаратылыстану ғылымын оқытудың басқа ұқсас әдістерінен басты айырмашылығы – оны жүргізу барысында зерттелетін пән, құбылыс, процесс немесе табиғат (материалдық әлем) жағдайы сынақтан өткізіледі, яғни бұл үшін арнайы қолдан жасалған жағдайларда (оқушылар немесе эксперимент жасайтын мұғалімдер тарапынан) белсенді әсерге ұшырайды. Оқу экспериментін жүргізу алынған нәтижені бастапқы нәтижемен немесе бақылаудағы нәтижемен салыстыруды қамтиды.

Әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған оқу эксперименттері, біріншіден, объектілердің, құбылыстардың, процестердің немесе табиғат (материалдық әлем) жағдайларының жасырын белгілерін (қасиеттерін), сондай-ақ зерттелетін табиғи заттарды, құбылыстарды, процестерді немесе жағдайларды сынақтан өткізу арқылы туындауы (көрінуі) мүмкін болатын өзгерістерді қабылдау негізінде табиғи идеяларды қалыптастыруға ықпал етеді.

Екіншіден, олар ғылыми дүниетанымның негіздерін қалыптастыруға ықпал етеді, балаларды табиғи заттардағы, құбылыстардағы, процестердегі немесе жағдайлардағы жасырын белгілері (қасиеттері) бар екендігінің объективтілігіне сендіреді, сонымен қатар табиғи (материалдық) жүйелердің дамуына негізделген табиғаттағы (материалдық әлемдегі) көптеген тұрақты өзгерістер пайда болады. Осы арқылы оқушылар табиғаттағы (материалдық әлемдегі) салдарлардың себептерін түсіне алады. Жүйелі жүргізілген оқу эксперименттері бастауыш сынып оқушыларының табиғаттың шынайы болмысын танып-білуіне көмектеседі.